

Bereg vármegye a XX. század elejéig

Magyarország észak-keleti szegletében helyezkedett el hajdan Bereg vármegye. Határait közigazgatási szempontból Galícia, illetve Ung, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Máramaros vármegyék jelölték ki. Területe 3783 km² volt. Északi felét hegyek jellemezték, míg a déli fokozatosan csökkenő magasságú dombokkal az Alföldre ment át. Magaslatai a Kéleti-Beszkidékhez tartoztak, melynek legmagasabb csúcsa a Sztoj volt (1679 méter). A Kárpátok legtávolabbi nyúlványait a beregszászi és me-zőkászonyi kisebb, túlnyomórészt bortermelő hegyvidékek alkották. A megye legfontosabb folyóvizei a Latorca és a Borsova voltak. Az utóbbi Kövesd, Komlós és Remete vidékén terjedelmes mocsarakat alkotott. Ennél is hatalmasabb lápvidék terült el a Szernye és a Verke-patak mentén, Beregszász mellett. A Tiszát a 20. század elejére általában szabályozták, de folyása rendezetlen maradt, partjai meredeken emelkedtek, és többnyire iszaphordalékból álló partjai folyamatos erózióknak voltak kitéve.

Bereg vármegye éghajlata igen nagy változatosságot mutatott: a forró alföldi klímától a zord havasi éghajlatig váltakozott. Az éves középhőmérséklet a sík részeken (Munkácson) 11,7 °C, a hegyek közt megbúvó Szolyván 8,6 °C, Alsó-Vereckén pedig csak 7,0 °C volt. A januári átlaghőmérséklet -1,2°C, -3,6°C és -5,0°C, a júliusi 20,9 °C, 20,1 °C illetve 16,8 °C-ot ért el. A hőmérséklet abszolút ingadozása a munkácsi

52,3 °C-tól a szolyvai 64,4 °C-ig terjedt. A magas hegycsúcsok miatt Bereg bővelkedett a csapadékban: évi átlagos mennyisége Beregszászon a 854 millimétert, Vereckén pedig a 993 millimétert is elérte.

Bereg vármegye ásványkincsekben meglehetősen szegény volt; a munkácsi Schöborn-féle vasércbányákon kívül nincs is mit megemlíteni. Annál inkább bővelkedett azonban gyógy- és ásványvizekben. A legismertebbek közé tartozott a szinyáki kenes és a hársfalvi savanyúvíz, de további források fakadtak Szolyván, Királyfiszálláson, Polenán, Paulován, Ploszán, Szarvaskúton, Zánykán és Iványban, a kevésbé jelentősek száma pedig meghaladta a harmincat.

A megye földje az alföldi részeken igen termékeny volt, míg a magasabb, hegyvidéki részeken értelemszerűen az erdőművelés volt kifizetődő. A teljes termőterület nagyjából 350 000 hektárt tett ki, ebből szántóföldi művelés alá 110 000 hektárt vontak, rét és kaszáló, illetve legelő külön-külön közel félszázezer hektárt, kert körülbelül 5000 hektárt, szőlő pedig 2000 hektárt tett ki. A vármegye közel felét erdő borította (1500 négyzetkilométer). Az 1909-es adatok szerint a legnagyobb területen búzát termesztettek (30 000 ha), ezt követte a kukorica (23 000 ha), főleg az északi vidékeken a zab (18 000 ha), a burgonya (12 000 ha) és a rozs (9 000 ha). Számos helyen természetek még hüvelyeseket, takarmányrépát és

dohányt, ez utóbbiból 1909-ben közel 1300 tonnát. Jelentős volt Bereg szilva-, alma- és körteexportja, melynek célpontjai Galícia és az Alföld voltak. A filoxéravész után szinte kizárólagosan az amerikai szőlőfajták uralták a vármegyét; Beregszászon és Nagymuzsalyon kiváló minőségű fehér asztali borairól volt ismert, de aszúborot is készítettek és a nyers szőlőkivitel is jelentős volt. A réteken jelentősebb marhatenyésztés folyt; az erdők túlnyomó részét bükkösök, tölgyesek és fenyvesek alkották.

Az 1895-ös állatösszeírás 240000 baromfit, 92000 szarvasmarhát, 67000 sertést, 45000 juhot, 15000 lovat és 3000 kecskét talált Beregben. A legnagyobb tőkebefektetést igénylő szakszerű szarvasmarhatartással csak a leghetesebb birtokok foglalkoztak; az élen a Schönbornok uradalma állt, fejlett tej-, vaj- és sajtgazdasággal. A juhtenyésztéssel hasonló volt a helyzet. Jóval szerényebb keretek között foglalkoztak juhtartással a hegyvidéki ruténok, illetve marhatartással az alföldi, vizenyősebb területek lakói. 237 községben foglalkoztak méhtartással, a méhcsaládok száma 1895-ben kis híján elérte a hétezret. Az erdőkben nagyszámú vad élt, köztük medve, farkas, hiúz és szarvas.

A népesség a kolerajárvány pusztításai utáni mélypont (153377 fő) után gyorsan emelkedni kezdett. 1890-ben 180146, 1900-ban 208589, 1910-ben 234943 lakosa volt a megyének. Az erőteljes Amerikába irányuló kivándorlás miatt ezt a növekményt nagyrészt a Galícia és Oroszország felőli bevándorlás eredményezte. Az átlagos népsűrűség 1910-ben 62,1 fő/km² volt, ami nagyjából megfelelt az országos értéknek, de a vármegyén belül nagy eltéréseket mutatott. A területéhez képest legnépesebb munkácsi járás (73,4 fő/km²) közel háromszorosan múlta felül a leggyérebben benépesített szolyvai járást (26,1 fő/km²).

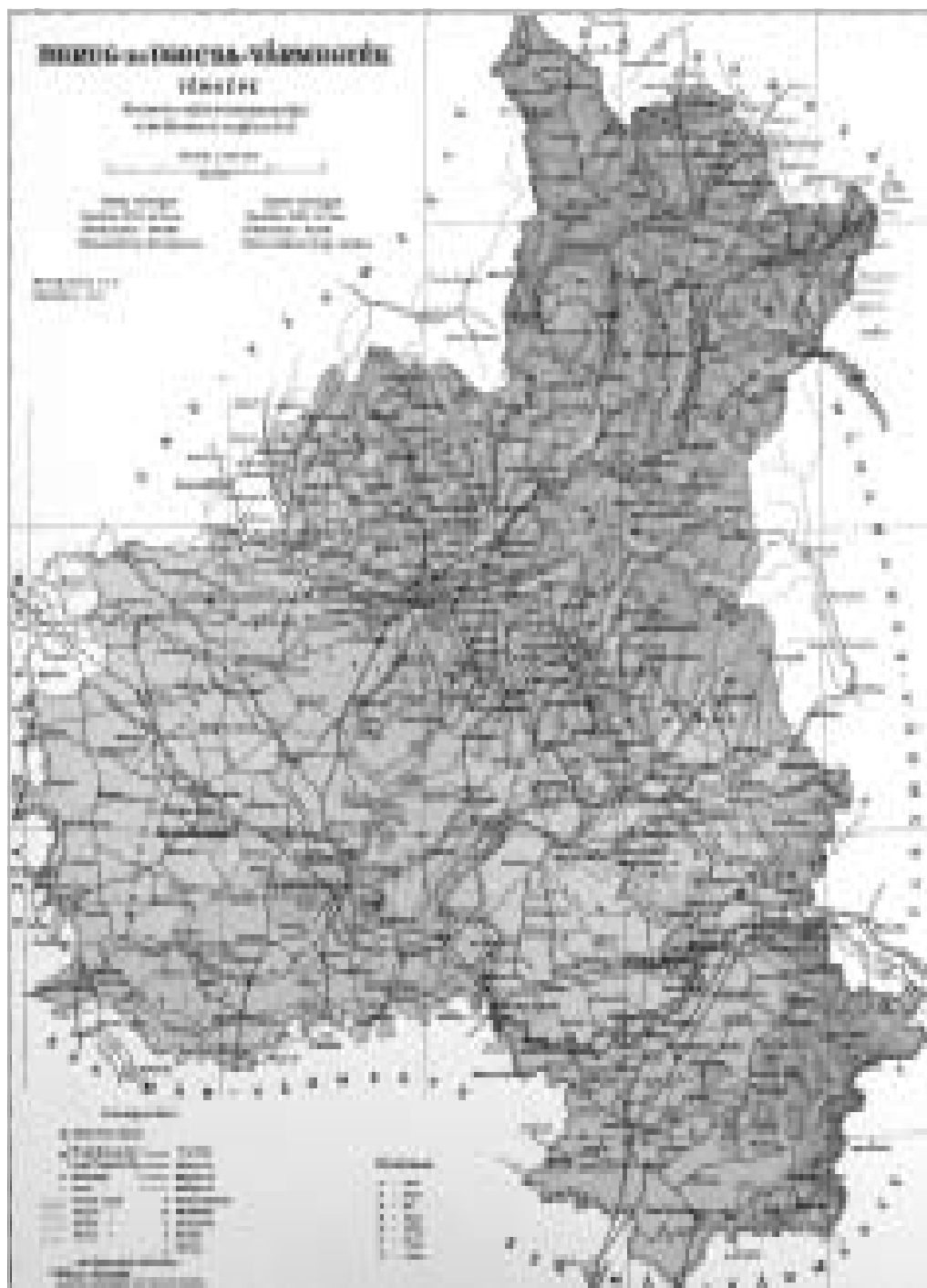
A legnépesebb etnikai csoportot a ruszinok alkották (45,7%), őket követték a magya-

rok (44,7%), a németek (8,9%). A magyarság számaránya az országhatár felé haladva egyre csökkent, Beregszász azonban színmagyar város volt és Munkácson is 61%-os volt többségük. A magyar anyanyelvűek aránya a 19. század végétől erőteljes növekedésnek indult, főleg a németiség rovására, míg a ruszinok lélekszáma nagyjából stagnált. Az asszimilációs törekvések sikereit mutatja az a tény is, hogy a magyar nyelvet 1880-ban a nemzetiségiek csak 7,8 %-a, míg 1910-ben már 19,1%-a beszélt. A lakosság fele a görög katolikus egyházba, negyede a református egyházba tartozott, 13,9% az izraelitának vallotta magát, míg a katolikusok csak a népesség 8,9%-át érték el.

1909-ben Bereg 83523 tényleges keresőjének háromnegyede gazdálkodással foglalkozott, míg iparral mindössze 10%. Ennek oka az ipar fejletlensége volt. A néhány jelentősebb vállalatok közé tartozott a szarvasházi és volóci fűrészárugyár, az alsógerebeni mogyorófaváncs- és hordódugógyár, a munkácsi dohánygyár, a felsógerebeni üvegyár, a frigyfalvi szeszgyár és az örhegyaljai sörgyár. A kisipar is fejletlen volt, a korábban elterjedt háziipar pedig visszafordíthatatlanul hanyatlott. A vármegye pénzügyi életéről 16 bank, 9 takarékpénztár és 44 szövetkezet gondoskodott, összesen közel húszmillió korona betéttel.

Bereg kiépített közlekedési hálózatát 188 km állami, 304 km törvényhatósági és 401 km községi közlekedési út alkotta, nem számítva a több mint ezer km-t kitevő dűlőutakat. A megye vasútjai a MÁV budapest–beszkidi vonalának 143 kilométere és a borszavölgyi gazdasági vasút 218 kilométere voltak. Folyóvizei közül egyedül a Tisza volt hajózható, a legnagyobb forgalmat a munkácsi, a beregszászi és a bátyui kikötő bonyolította le.

A közművelődés ügye meglehetősen kevés figyelmet kapott Beregben még a századfordulón is. 1900-ban a vármegye

Bereg vármegye térképe

teljes lakosságának csak 37,4%-a, de a 6 éven felülieknek is csupán 46,2%-a volt jártas a betűvetés tudományában, ami jóval alatta maradt az országos átlagnak (61,2%). A lakosság oktatásáról 272 rendes elemi iskola, 151 általános és 77 gazdasági ismétlő iskola, 3 iparosiskola, 2 leánypolgári, 1 gazdasági tanintézet, 1 börtöniskola és 2 állami főgimnázium gondoskodott.

A vármegye közigazgatásilag hét szolgabírói járásra oszlott. Két legjelentősebb – rendezett tanáccsal is bíró – városa Munkács (17000 lakos) és Beregszász (13000 lakos) volt. Ezeken kívül 7 nagyközség, 236 (valóban kicsiny) kisközség, valamint 207 puszta és telep volt a megyében. A katolikus lakosság a szatmári püspökség és az egri érsekség alá, a görög katolikusok a munkácsi püspökség alá, egy lutheránus egyháza a tiszai, 66 kálvinista gyülekezete pedig túlnyomó többségében a tiszántúli egyházkerület-hez tartozott. Törvénykezési szempontból a kassai királyi ítélőtábla, illetve a beregszászi királyi törvényszék volt illetékes Bereg területén. Hadügyi tekintetben a vármegye a munkácsi 65. sz. hadkiegészítő és a kassai hadtestparancsnokság alá tartozott. Újoncai a munkácsi II. sz. honvédegylegység és a kassai 5. honvédhuszárezred I. osztálya létszámát gyarapították.

Bereg vármegye története

Bereg vármegye neve először 1214-ben említettett, mégpedig Bereg-erdő (Silvia Beregu) formában; más forrásokkal együtt ez is arról tanúskodik, hogy erdőispánságként jött létre valamikor a 12. században. 1233-ban itt kötötte meg II. András király és Pecorari Jakab pápai legatus a megyéről elnevezett híres egyezményt, amely orvosolta az egyház sérelmeit és rögzítette kiváltságait. Vármegyévé a tatárjárást követően alakult, oly módon, hogy az erdőispánság központjában,

Beregen 1242–64 között épült vár átvette a romba dőlt borsovai vár funkcióit, várelemeit és földjei zömét. Comitatusként 1248-ban említik először, de hamarosan előfordult districtus és provincia minősítéssel is. Megalakulása után röviddel nemesi vármegyévé alakult, szolgabírát a 13. század legvégén említették először. Neve azonban 1621-ig megmaradt Borsovának.

A vármegye jólétéről az 1247-es prilegiumok tanúskodnak, melyeket IV. Béla juttatott Beregszásznak. A század végi feudális anarchia idejére Aba Amádé kezére jutott a terület, de az egész országot meghódító Károly Róbert lengyel és orosz orientációjának köszönhetően, a munkácsi vár védelmi jelentőségének növekedésével párhuzamosan kisebb virágkor köszöntött Beregre. A Nagy Lajos király ruténokat telepített a vidékre Koriatovich Tivadar podóliai fejedelem vezetésével, aki elnyerte a főispáni címet, utódai pedig évtizedekkel később is éltek e vidéken. Zsigmond király 1427-ben Barankovics Györgynek juttatta a vármegyét; az 1514. évi III. törvénycikk viszont a korona birtokának nyilvánította. Bereg az ország két, majd három részre szakadása után a királyi Magyarország fennhatósága alatt maradt, de miután az 1606-os bécsi béke Bocskai Istvánnak juttatta jobbára Erdély fennhatósága alatt állt. Bethlen Gábor uralmát a nikolsburgi béke ismerte el, a linzi békével pedig a Rákócziak birtokába került. I. Rákóczi Ferenc özvegye, Zrínyi Ilona a munkácsi várat három éven át sikerrel védte meg I. Lipót seregei ellen, s csak 1688-ban adta fel az erősséget. II. Rákóczi Ferenc a vármegyével együtt Munkácsot is visszafoglalta, de a szatmári békekötéskor a család végleg elveszítette itteni birtokait is, Bereg pedig visszazállt a királyra. III. Károly király a szentmiklósi és munkácsi uradalmakat – a vár kivételével – gróf Lothar Franz Schönborn mainzi érseknek adományozta, majd a kedvezményezett halála után elismerte a család örökösödési jogát a birtokokra. A

Schönbornok később az örökös főispánságot is megszerezték, birtokaikat pedig a trianoni békéig megőrizték. Bereg vármegye 3783 km²-es területéből 1920. június 4-e után mindössze 450 km² maradt Magyarország területén. Ebből 67 km²-t Szabolcshoz, 369 km²-t Szatmárhoz csatoltak. A két töredéken

1930-ban 4000, illetve 24000 fő élt. A trianoni békeszerződés után Beregnek csak neve élt tovább, Szatmár, Ugocea és Bereg k. e. e. vármegye nevében.

HORVÁTH VIKTOR

H A D A K Ú T J Á N

ILLÉS ANDRÁS

Az Izraeli Haditengerészet fejlődése és története (1967–1973)¹

I. rész

„Nem szabad arra várnunk, hogy majd a saját partjainknál tartóztatjuk fel az ellenséget, elé kell mennünk, és meg kell keresnünk, bárhol is legyen, megfosztván őt így a kezdeményezéstől. Ez a legjobb kiindulópont országunk partvonalainak megvédéséhez, és így módon a potenciális fenyegetés az ellenséges vizeken tartható.”²

Bevezetés

Az Izraeli Haditengerészet (*Cva Hagána UJiszrólél Hel ha'Jam*) az Izraeli Védelmi Erők mostohagyermeké. Történetét nem övezi akkora dicsfény, mint a szárazföldi haderő kiváló harcocsijait, s akkora sem, mint a légielő harci repülőit. Mégis bevonult a hadtörténelembe, hiszen a tengeri hadviselés történetében először az Izraeli Haditengerészet hajói vívtak csatát haditengerészeti rakétákkal. Közös jellemzője a Védelmi Erők másik két tagjával, hogy azokhoz hasonlóan, bár mennyiségileg elmarad a szomszédos haderőkhöz képest, minőségileg és harcértékben meghaladja azokat.

Napjainkban az Izraeli Haditengerészet már korántsem olyan periférikus szerepet lát el, mint azt 1973-ig tette, ellenben a hadtörténeti irodalomban erősen a perifériára kárhoztatott. Magyar nyelven nagyon

kevés információ lelhető fel e témában, ezek terjedelme általában nem több egy bekezdésnyinél, illetve egy munka van, amely egy egész fejezetet szentel a témának. Emellett a korszak két legjelentősebb napilapjában, illetve napjaink egyes szaklapjaiban is fellelhetők információk a téma vonatkozásában. Angol nyelven ennél jobb a helyzet, hiszen több olyan, az arab–izraeli konfliktussal foglalkozó feldolgozás született, amely legalább egy, hosszabb–rövidebb fejezetet szentel a témának.

Összességében mind a szűkös magyar, mind a bővebb angol szakirodalomban egyaránt megfigyelhető az a tendencia, mely az arab–izraeli háborúk haditengerészeti eseményeit illetően a legjelentősebb fejezetnek az 1973. évi jóm-kipúri háborút tekinti, illetve egyes, korábbi elszigetelt történéseket, így ezek vonatkozásában találkozhatunk a leg-